

Izvješće civilnog društva o praćenju provedbe nacionalnih strategija za integraciju Roma u Republici Hrvatskoj

Procjena napretka u četiri ključna područja politike strategije

Pripremio:
Siniša-Senad Musić
Ožujak 2019.

**Izvješće civilnog društva o praćenju
provedbe Nacionalne strategije za
integraciju Roma u Hrvatskoj**

*Usredotočenje na strukturne i horizontalne preduvjete
za uspješnu provedbu strategije*

Pripremio:
Siniša-Senad Musić
Ožujak 2019.

Izvešće je pripremio gospodin Siniša-Senad Musić.

Izvešće je pripremljeno u sklopu pilot-projekta Civilni monitor za Rome „Izgradnja kapaciteta romskog civilnog društva i jačanje njegovog uključivanja u praćenje nacionalnih strategija za integraciju Roma“. Pilot-projekt provodi se za Europsku komisiju, odnosno Glavnu upravu za pravosuđe i potrošače. Koordinira ga Centar za političke studije Srednjoeuropskog sveučilišta (CEU CPS), u partnerstvu s Europskom mrežom lokalnih zajednica Roma (ERGO mreža), Europskim centrom za prava Roma (ERRC), Fundación Secretariado Gitano (FSG) i Fondom za obrazovanje Roma (REF), te se provodi s oko 90 nevladinih organizacija i stručnjaka iz 27 država članica.

Unatoč tomu što je pilot-projekt Civilni monitor za Rome, u okviru kojeg je pripremljen izvještaj, koordiniran od strane CEU-a, izvješće predstavlja konstatacije autora i ne odražava nužno stavove CEU-a. CEU se ne može smatrati odgovornim za bilo kakvu upotrebu informacija sadržanih u njemu.

SADRŽAJ

POPIS KRATICA	5
SAZETAK	6
UVOD	8
ZAPOS LJAVANJE	9
Poboljšanje pristupa tržištu rada i učinkovitost službi za zapošljavanje	9
Borba protiv diskriminacije pri zapošljavanju i anticiganizma na radnom mjestu	14
STAMBENO PITANJE I OSNOVNE JAVNE USLUGE	16
Pristup osnovnim životnim uvjetima	16
Pristup sigurnom i cjenovno prihvatljivom prebivalištu	17
Borba protiv stambene segregacije, diskriminacije i drugih oblika anticiganizma u stanovanju	18
UTJECAJ POLITIKE ZDRAVSTVENE ZASTITE NA ROME	20
Zajamčenje jednakog pristupa uslugama javne zdravstvene zaštite.....	20
Borba protiv diskriminacije i anticiganizma u zdravstvu	21
OBRAZOVANJE	22
Pristup kvalitetnom predškolskom obrazovanju.....	22
Poboljšanje kvalitete obrazovanja do završetka obveznog školovanja	24
Podrška srednjem i visokom obrazovanju, posebno za zanimanja s visokom potražnjom na tržištu rada	25
Borba protiv diskriminacije i anticiganizma u obrazovanju	26
PREPORUKE	28
LITERATURA	31

POPIS KRATICA

ESF	Europski socijalni fond
FRA	Agencija Europske unije za temeljna prava
HZZ	Hrvatski zavod za zapošljavanje
HZZO	Hrvatski zavod za zdravstveno osiguranje
MZO	Ministarstvo znanosti i obrazovanja
NRCP	Nacionalna kontaktna točka za Rome (Ured za ljudska prava i prava nacionalnih manjina Vlade Republike Hrvatske)
NSUR	Nacionalna strategija za uključivanje Roma
REYN	Mreža podrške romskoj djeci
RNM	romska nacionalna manjina

SAZETAK

Vanjska evaluacija trenutne hrvatske Nacionalne strategije uključivanja Roma¹ govori da je najveći napredak vidljiv u obrazovanju, usprkos postojećim problemima, npr. s dostignućem predškolskog uzrasta, segregacija u obrazovanju i loša kvaliteta obrazovanja. No situacija je na drugim poljima problematičnija: na primjer, vlada mora odlučiti hoće li nastaviti poboljšavati uvjete smještaja u odvojenim romskim naseljima ili će se radije usredotočiti na uklanjanje stambene segregacije. Hrvatska se suočava s velikim nedostatkom radne snage koji bi pripadnici romske zajednice mogli nadomjestiti, ali većina njih nema potrebno formalno obrazovanje. Obrazovanje odraslih za Rome područje je koje bi moglo imati bolju pokrivenost kroz afirmativne mjere u sljedećem strateškom razdoblju. U svim područjima još uvijek su potrebni naponi u borbi protiv diskriminacije Roma i suzbijanju anticiganizma.

Zapošljavanje

Hrvatski zavod za zapošljavanje ima namjenski proračun za mjere zapošljavanja Roma s godišnjom raspodjelom od oko 1,3 milijuna EUR (10 milijuna HRK) godišnje; međutim, dodjela se ne troši uvijek u potpunosti. HZZ provodi devet glavnih mjera, a u dvije od njih Romi su identificirani kao eksplicitna ciljna skupina. Korisnicima i/ili poslodavcima pružaju financijsku potporu u stvaranju novih radnih mjesta, očuvanju postojećih, promicanju samozapošljavanja, proširivanju poslovanja ili osiguravanju obrazovanja i obuke. Pored toga, HZZ provodi niz aktivnosti usmjerenih na Rome. Međutim, više od 90% sredstava utrošenih u 2017. na zapošljavanje Roma iskorišteno je za financiranje „javnih radova“ koji nemaju dugoročni utjecaj na poboljšanje zaposlenosti i zapošljivosti Roma.

Mnogi su hrvatski građani emigrirali iz Hrvatske i ta činjenica dovela je do nedostatka radne snage na tržištu. Poslodavci su se okrenuli romskoj zajednici i mnogi Romi su bili zaposleni, ali to se nije dogodilo kao rezultat HZZ-ovih mjera, jer ih poslodavci i tražitelji posla ne koriste u dovoljnoj mjeri. Razlog može biti taj što ne odgovaraju potrebama tržišta rada ili specifičnim potrebama romskih tražitelja posla. Na primjer, više od 90% Roma registriranih u HZZ-u nije završilo osnovnoškolsko obrazovanje ili je tek završilo osnovnoškolsko obrazovanje, ali HZZ ne pruža nikakvu podršku tim ljudima da im pomognu postići barem srednjoškolsko obrazovanje.

Stambeno pitanje i osnovne javne usluge

Većina Roma živi u izoliranim romskim naseljima. Mnoga kućanstva nemaju vodu, struju i plin u kući, a kuće nisu povezane na kanalizacijske sustave. Desegregacija romskih naselja nije prioritet vlade te lokalne i regionalne vlasti. Međutim, postoji politička volja za poboljšanjem životnih uvjeta u romskim naseljima; proces legalizacije započeo je prije nekoliko godina, sagrađeni su neki centri zajednice i postoji plan za izgradnju igrališta i daljnjih centara zajednice. No, ova je situacija dugoročno potencijalno opasna za inkluziju Roma. Stambena segregacija je glavni uzrok segregacije u obrazovanju i ima negativan utjecaj na Rome općenito te na društvo u cjelini. Romski naselja nalaze se daleko od javnih i socijalnih službi, a zbog loših prometnih mreža njihov je pristup takvim službama ograničen. Nadalje, pojedinac koji živi u odvojenom naselju izgubit će pristup socijalnim davanjima ako posjeduje osobno vozilo, što pojačava ovu segregaciju.

Socijalnim stanovanjem upravljaju lokalne i regionalne samouprave i nije dostupno u manje bogatim područjima, poput ruralnih općina i manjih gradova, npr. Međimurska županija, Sisačko-moslavačka županija, Koprivničko-križevačka županija itd. Socijalno

¹ Friedman, E., Horvat, M. (2015) Evaluacija hrvatske nacionalne strategije uključivanja Roma. Izvještaj o evaluaciji. Dostupno na: <https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Evaluation%20of%20Croatian%20NRIS%20-%20Report%20EN.pdf>

stanovanje pružaju velike lokalne ili regionalne vlasti, poput grada Zagreba gdje Romi mogu pristupiti na temelju svoje socijalne ugroženosti. U manjim i siromašnijim mjestima jedini je način da Romi izađu iz izdvojenih naselja kupovina stana ili unajmljivanje, što je učinio značajan broj Roma koji su se zaposlili i koji su imali financijska sredstva za takvo ulaganje.

Utjecaj politika zdravstvene zaštite na Rome

Kada se analizira inkluzija Roma u području zdravstvene zaštite, čini se da je zdravlje, među područjima koja su analizirana u ovom izvješću, najčešće zapostavljeno područje. Ministarstvo zdravstva jedina je ustanova u kojoj podaci o etničkoj pripadnosti nisu prikupljeni sustavno. Očekivani život Roma je niži nego kod većine stanovništva, a razlozi za to mogu se naći u njihovoj komparativnoj prehrani, stambenom okruženju, redovitosti posjeta liječnicima, što pokazuje utjecaj siromaštva među Romima. Više od 90% Roma ima pokriveno zdravstveno osiguranje, a većina onih koji nemaju osiguranje za slučaj nezaposlenosti su oni koji su propustili rok za prijavu nakon što su završili školovanje ili nakon isteka ugovora o radu.

Najveći problem koji je istaknut od strane romskih zajednica smještenih u izoliranim naseljima je taj što ponekad vozila hitne pomoći ne dođu u romsko naselje kad ih se zatraži hitna pomoć.

Obrazovanje

Ministarstvo znanosti i obrazovanja (MZO) provodi afirmativne mjere za uključivanje Roma na svim razinama obrazovanja osim obrazovanja odraslih. MZO godišnje podržava uključivanje Roma u obrazovanje s proračunom od oko 1,5 milijuna EUR (11 milijuna HRK).

Romska djeca besplatno pohađaju vrtić, ali još uvijek mnoga romska djeca ne pohađaju predškolsko obrazovanje prije pete godine života, a segregacija u predškolskom obrazovanju je značajna. Postoje pokazatelji da kvaliteta obrazovanja u odvojenim predškolskim skupinama gdje su uglavnom Romi nije jednaka i da je lošija nego u ostalim predškolskim skupinama. Osnovno obrazovanje je besplatno (subvencionira ga Vlada), a u nekim školama postoje romski pomoćnici..

Svim Romima u srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju omogućena je stipendija i besplatni studentski dom. Više od 800 romskih učenika upisano je u srednjoškolsko obrazovanje, ali većina ih je upisana u strukovno obrazovanje i njihove šanse da dosegnu visokoškolsko obrazovanje vrlo su ograničene. Svake godine broj romskih studenata na sveučilištima varira između samo 20 i 30 - vrlo nizak broj, s obzirom na prosječnu starost Roma i romske populacije.²

² Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

UVOD

Službeno je u Hrvatskoj 16 975 Roma, što predstavlja 0,40% ukupnog stanovništva, no nedavne procjene pretpostavljaju da je taj broj bliži 25 000 do 30 000. Kao što je raspravljano u prvom [izvješću Romskog civilnog monitora, s temama upravljanja, antidiskriminacije i borbe protiv anticiganizma](#), Hrvatska ima poseban zakon o romskoj nacionalnoj manjini (RNM), koja može birati svoje predstavnike na nacionalnoj, regionalnoj i lokalnoj razini. Središnja vlada ima odbor za praćenje Nacionalne strategije uključivanja Roma (NSUR), a državna tijela izvješćuju o provedbi NSUR-a, koja je vanjsko evaluirana 2015. Svakoj lokalnoj i regionalnoj vladi preporučuje se da razvije akcijski plan za uključivanje Roma sve dok na njihovom teritoriju postoji definirani broj romskih stanovnika, ali u stvarnosti mnogi od njih to ne čine. U praksi, vodstvo u programu Roma uglavnom preuzimaju regionalne, a zatim lokalne samouprave. Županije su jedinice koje na regionalnoj razini preuzimaju vodstvo u integraciji Roma.

Cilj sadašnjeg NSUR-a je ukloniti izdvajanje u školama do 2020. Romski obrazovni fond (REF) zabilježio je značajan napredak u prikupljanju podataka i izvjesnom poboljšanju upisa Roma u osnovnu školu, s povećanjem stope završetka škole i obaveznog predškolskog uzrasta, kao i službenim političkim opredjeljenjem za prestanak segregacije. Međutim, u stvarnosti oko 40% romske djece u dobi od 6 do 15 godina i dalje je odvojeno u okruženju u kojem su svi ili većina učenika Romi.

Ministarstvo unutarnjih poslova ima neke afirmativne mjere za uključivanje Roma u policijsku akademiju, a Ured pučke pravobraniteljice organizira seminare za borbu protiv diskriminacije za zaposlenike u javnoj upravi koji su profesionalno u neposrednom kontaktu s Romima. Unatoč tim naporima, visoka učestalost antiromske diskriminacije ukazuje na nisku učinkovitost (provođenja) zakona o ravnopravnosti.

Romi su i dalje meta rasno motiviranog kriminala, pri čemu se nasilni incidenti u područjima koja okružuju romska naselja ne prijavljuju zbog ograničenog povjerenja i međusobnog razumijevanja zajednice i policije. Postoje zabrinutosti da se postupci etničkog profiliranja povećavaju.

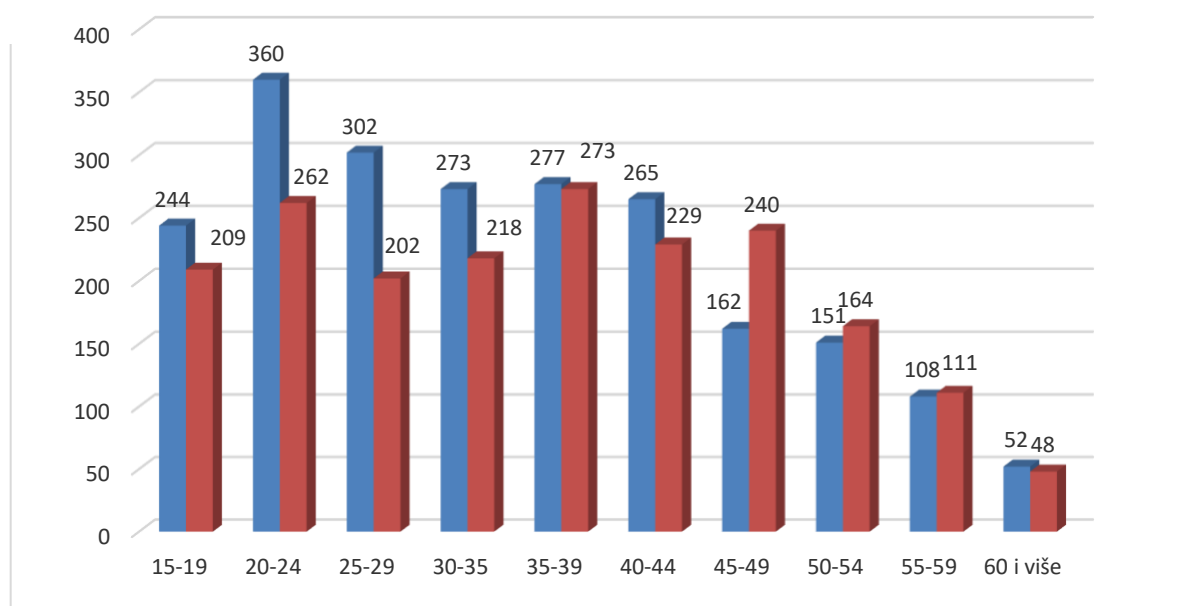
Trenutno izvješće razvijeno je nakon niza rasprava i uredskih istraživanja. Obavljene su konzultacije s romskim i proromskim civilnim društvom i drugim relevantnim institucijama. Prilika za sudjelovanje dana je širem krugu sudionika koji su zamoljeni da ocijene relevantnost različitih tema/pitanja, a izvješće je usredotočeno na one koje su sudionici identificirali kao najrelevantnije. Uredsko istraživanje uključivalo je proučavanje relevantnih dokumenata. Pored toga, organiziran je niz neformalnih kratkih sastanaka s relevantnim pojedincima iz lokalne, regionalne i državne vlasti te s NVO sektorom. Formalni razgovori obavljeni su s predstavnicima nekoliko javnih institucija (Ministarstva za socijalnu politiku i mlade, Nacionalne kontaktne točke za Rome, Ministarstva obrazovanja, Hrvatskog zavoda za zapošljavanje, Ureda pučke pravobraniteljice, vijeća romske nacionalne manjine), predstavnicima romskih i proromskih civilnih udruga i s devet članova romske zajednice. Također je obavljen drugi krug uredskog istraživanja nakon preporuka dobivenih od anketiranih sudionika. Kako bi se raspravljalo o prethodnim nalazima izvješća, organizirane su fokus grupe s 39 članova romske zajednice (odvojene skupine organizirane su s mladim Romima i Romkinjama). Za dodatne informacije, provedeni su ciljani razgovori s institucijama i pojedincima.

ZAPOSLJAVANJE

Poboljšanje pristupa tržištu rada i učinkovitost službi za zapošljavanje

Hrvatski NSUR potvrđuje zaposlenost kao jedno od prioritetnih područja, kada se govori o uključivanju Roma; zapošljavanje je jedno od najizazovnijih područja kada se analizira položaj Roma. Jedan cilj predstavljen u strategiji je smanjiti jaz između Roma i neromskog stanovništva na tržištu rada.³ Prema agenciji FRA, 62% Roma starijih od 16 godina je nezaposleno, dok je samo 8% zaposleno.⁴ Opsežno izvješće o situaciji Roma u Hrvatskoj pokazuje da je 2,1% Roma u dobi od 15 do 65 godina samozaposleno, te da je, unutar iste dobne skupine, 7,3% zaposleno s punim radnim vremenom.⁵

Prikaz nezaposlenih Roma po dobi i spolu

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje

Kada su u pitanju službeni podaci vlade, predstavljena je blago bolja situacija u odnosu na izvještaj FRA-e, jer se statistika odnosi samo na one Rome koji su prijavljeni na Hrvatskom zavodu za zapošljavanje (HZZO), međutim, poznato je da su Romi prezastupljeni među nezaposlenima u Hrvatskoj. U lipnju 2017. bilo je 4 150 nezaposlenih Roma (1 956 Romkinja i 2 194 Roma), predstavljajući 2,4% ukupnog broja nezaposlenih

³ NSUR. Dostupno na: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf>

⁴ FRA. *Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji. Romi : odabrani rezultati.* Dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf#page=19

⁵ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić. *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka.* Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

u Hrvatskoj,⁶ dok romsko stanovništvo predstavlja samo 0,4% (16 975) ukupnog stanovništva u Hrvatskoj.⁷ Neučinkovitost politika zapošljavanja najviše se primjećuje kod romske nezaposlene mladeži (definirane u dobi od 15 do 35 godina) koja predstavlja 49,9% svih nezaposlenih Roma.

HZZ predsjedava radnom skupinom čiji je cilj razvijanje aktivnih mjera politike zapošljavanja koja uključuje socijalne partnere kao što su udruge, poslodavci i znanstvene institucije. Paket aktivnih mjera zapošljavanja usmjeren je na Rome i neke druge ugrožene skupine poput žena, mladih i drugih. Kada je riječ o Romima, HZZ također uzima u obzir prijedloge Nacionalne kontaktne točke za Rome ili one prikupljene tijekom sudjelovanja u Odboru za praćenje provedbe Nacionalne strategije za uključivanje Roma.⁸

Paket glavnih mjera uključuje devet mjera aktivne politike zapošljavanja:⁹

1. potpora za zapošljavanje (HZZ-a financira do 50% ukupnih troškova poslodavca za novozaposlene i do 75% ako zaposlena osoba živi s invaliditetom; trajanje potpore je 12 mjeseci);¹⁰
2. potpora za usavršavanje već zaposlenih osoba (HZZ financira do 70% opravdanih troškova školovanja zaposlenika; najveći raspoloživi iznos po zaposlenom je 18.000 HRK ili 2 446 EUR; trajanje potpore je do šest mjeseci);
3. potpora za samozapošljavanje (financijska podrška za osnivanje poduzeća, za širenje poslovanja itd.);
4. obuka za nezaposlene (HZZ financira različite vrste usavršavanja kao što su prekvalifikacija i stručno osposobljavanje; ukupni trošak pokriva HZZ, a polaznici primaju do 200 EUR za pohađanje obuke).
5. podrška za mentorstvo (ovom mjerom HZZ financijski podržava poslodavce za njihove mentorske usluge i istovremeno pruža minimalnu plaću onima koji pohađaju određenu obuku za posao);
6. mjera za stjecanje prvog radnog iskustva / stažiranja (ovom mjerom HZZ motivira ljude koji su dugo bez posla i pruža financijsku potporu poslodavcima i zaposlenicima);
7. javni radovi (udruženja i lokalne vlasti mogu koristiti ovu mjeru za svoje programe koji imaju društveni utjecaj; trajanje podrške je 6 do 9 mjeseci, a za to vrijeme HZZ pokriva 50 ili 100% troškova minimalne plaće);
8. podrška za očuvanje posla (HZZ pruža financijsku potporu poslodavcima koji su u financijskim problemima, do određenog postotka troškova plaće, ali iznos ne može biti veći od minimalne plaće u Hrvatskoj);
9. potpora stalnim sezonskim radnicima (HZZ pruža financijsku potporu zaposlenicima koji su radili najmanje šest mjeseci za jednog poslodavca i koji će sljedeće sezone raditi kod istog poslodavca).

Trenutno ne postoje više mjere koje se odnose samo na Rome, iako je to ranije bilo slučaj. Do 2016. u okviru HZZ-a postojale su ciljane mjere za Rome, ali zbog velikog broja postojećih mjera, Vlada je zatražila njihovo smanjenje i pojednostavljenje, a HZZ je razvio novi niz od devet glavnih mjera.¹¹ Od 2017. godine Romi su identificirani kao eksplicitna ciljna skupina u specifičnim mjerama podrške zapošljavanju i javnim radovima. Romi mogu imati koristi od svih glavnih mjera kao i svaki drugi hrvatski državljanin, ukoliko ispunjavaju kriterije određene mjere. HZZ namijenio je poseban proračun za zapošljavanje

⁶ CEO, 2017. Izvješće o aktivnostima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u području zapošljavanja osoba romske nacionalne manjine za period siječanj – lipanj 2017. godine

⁷ Popis, 2011. Dostupno na: https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf

⁸ Osobni razgovor s predstavnikom HZZ-a, proveden 22.10.2018.

⁹ Mjere su opisane na web stranicama Vlade: <http://mjere.hr/>

¹⁰ Za više informacija posjetiti: <http://mjere.hr/mjere/potpore-za-zaposljavanje/>

¹¹ Osobni razgovor s predstavnikom HZZ-a, proveden 22.10.2018.

Roma, iako se inicijative za zapošljavanje Roma mogu podržati i iz glavnog proračuna. Proračun dodijeljen 2017. za inicijative za zapošljavanje Roma iznosio je 1,5 milijuna EUR (10,81 milijuna HRK), a otprilike 80% tog proračuna je zapravo potrošeno. Najveći postotak potrošenog proračuna, više od 90% (1,12 milijuna EUR ili 8,4 milijuna HRK), utrošeno je kroz mjere javnih radova. U 2017. godini, od 748 Roma koji su pristupili aktivnoj mjeri politike zapošljavanja, 626 je koristilo mjeru javnih radova.

Cilj mjere javnih radova je aktiviranje dugotrajno nezaposlenih osoba koje su prijavljene u HZZ-u, ali ona ne vodi dugoročnom zapošljavanju. U praksi, Romi se „aktiviraju“ putem mjere, ali nakon njezine krajnje mjere (tj. Nakon 6-9 mjeseci) ponovo su nezaposleni i nisu konkurentni na tržištu rada.¹² Mjera javnih radova prihvaćena je među romskom zajednicom kao povećani dohodak. Iako je mjera službeno usmjerena na aktiviranje dugotrajno nezaposlenih Roma, mnogi romski i proromski aktivisti i stručnjaci za uključivanje Roma ne smatraju ovu mjeru učinkovitim rješenjem za poboljšanje sudjelovanja Roma u ekonomskom i društvenom životu. HZZ također nije zadovoljan ishodom mjere jer ona nema dugoročni učinak.¹³ Romska zajednica je podijeljena oko toga; neki podržavaju tu mjeru jer je Romi od nje financijski profitiraju, ali drugi je vide kao političko sredstvo za kupnju glasova za različite izbore.¹⁴ I Romi i političari uglavnom koriste program javnih radova za svoje političke interese - razmjenjujući radne mogućnosti za glasove.

Pored aktivnih mjera zapošljavanja, HZZ provodi i druge aktivnosti koje imaju za cilj ubrzati uključivanje Roma na tržište rada, uključujući:¹⁵

- javne sastanke: cilj je informirati nezaposlene glede tema i aktivnosti koje bi im mogle pomoći da se zaposle; od siječnja do lipnja 2017. u aktivnost je uključeno 114 Roma od kojih je 44 Romkinja.
- Individualno savjetovanje: savjetnici za zapošljavanje ocjenjuju radne sposobnosti, profesionalni i osobni potencijal tražitelja posla i pomažu u izradi plana zapošljavanja / struke za njih; od siječnja do lipnja 2017. obveznu (za sve nezaposlene, a ne samo Rome) uslugu individualnog savjetovanja koristilo je 2946 Roma, od kojih 1.380 žena.
- Grupne savjetodavne radionice: njihov je cilj povećati kompetencije, vještine i motivaciju za aktivno traženje posla; radionice za aktivno traženje posla uključuju četiri modula:
 1. pisanje životopisa,
 2. aktivne tehnike traženja posla,
 3. priprema za razgovore za posao, i
 4. radionice za aktiviranje dugotrajno nezaposlenih osoba.

Od siječnja do lipnja 2017. u radionicama je sudjelovalo 189 Roma, od čega 80 žena.

- Procjena radnih sposobnosti: cilj je utvrditi posao pogodan za starije osobe (45+ godina); od siječnja do lipnja 2017. samo su tri Romkinje koristile ovu uslugu.
- Bavljenje aktivnostima na polju profesionalnog informiranja i savjetovanja: cilj ove aktivnosti je informirati nezaposlene o potražnji na tržištu rada, sinkronizirati njihove opcije i želje s tržištem rada i pružiti im informacije o dostupnom obrazovanju na kojem će steći vještine koje zatraže poslodavci; od siječnja do lipnja 2017. u aktivnost je bilo uključeno 346 Roma, od kojih su 173 bile Romkinje.
- Ciljani posjeti savjetnika za zapošljavanje poslodavcima: cilj je da savjetnici za zapošljavanje informiraju poslodavce o aktivnim političkim mjerama i

¹² *Ibid*

¹³ Osobni razgovori s romskim aktivistima, predstavnikom HZZ-a i romskim fokusnim skupinama

¹⁴ *Ibid*

¹⁵ HZZ, 2017.

moogućnostima zapošljavanja Roma; također pokušavaju izgraditi pozitivan stav među poslodavcima u pogledu zapošljavanja i obrazovanja Roma; od siječnja do lipnja 2017. obavljeno je 126 posjeta i 34 sastanka s romskim udrugama, udrugama poslodavaca, sindikatima i drugim nositeljima interesa.

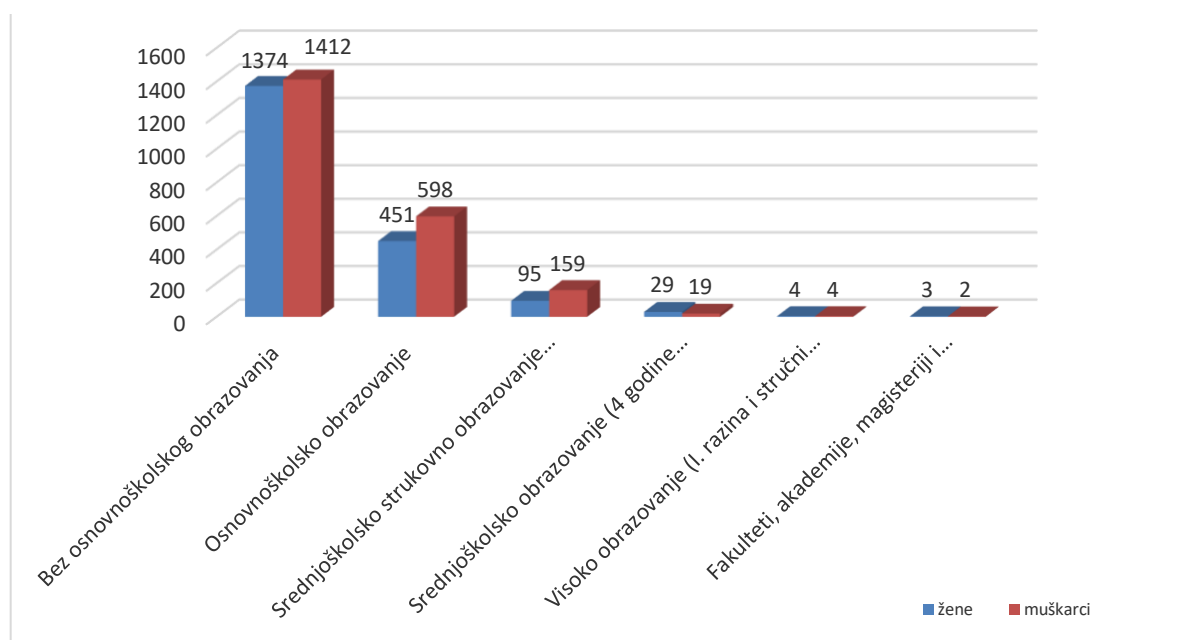
- Promidžbene aktivnosti o aktivnim mjerama za zapošljavanje i samozapošljavanje Roma: cilj je putem okruglih stolova i drugih skupova informirati sudionike o aktivnim mjerama zapošljavanja.
- Javni sastanci radi pružanja informacija o samozapošljavanju: cilj je informirati Rome o mogućnostima financiranja samozapošljavanja itd.

Iako HZZ izvještava o tim aktivnostima, romska zajednica ne vidi njihove učinke. Romi koji su intervjuirani i koji su prisustvovali našim fokusnim skupinama nisu imali nikakve informacije o takvim sastancima s poslodavcima. Iako su redovita savjetovanja sa savjetnicima za zapošljavanje obvezna, rezultati su uglavnom savjeti i informacije o prilikama koje se ne bave glavnim problemima romske nezaposlenosti, a to su diskriminacija i nizak stupanj obrazovanja među Romima koji su registrirani u HZZ-u. Čini se da se aktivnosti za Rome razvijaju odozdo prema gore i ne uzimaju u obzir stvarne kapacitete i potrebe romskih tražitelja posla (na primjer, njihov nizak stupanj obrazovanja - gotovo 95% registriranih romskih tražitelja posla ima osnovno obrazovanje ili čak i manje) i stoga ne mogu iskoristiti mnoge dostupne mjere, dok druge mjere koje su im potrebne jednostavno nedostaju.

Jedan od najvećih problema koji se tiču zapošljavanja Roma je obrazovanje - 68,7% Roma prijavljenih u HZZ nije završilo osnovno obrazovanje, dok je drugih 24% završilo samo osnovno obrazovanje.¹⁶ HZZ i romska zajednica utvrdili su obrazovanje i obuke odraslih kao rješenje ovog problema, ali problem je što HZZ nema mjere koje bi se mogle koristiti za rješavanje ovih problema. Kada je riječ o obrazovanju i obuci, mjere koje provodi HZZ usmjerene su samo na ljude sa srednjom stručnom spremom. U 2017. godini Romi nisu bili dio nikakvog programa obrazovanja i osposobljavanja koje je osigurao HZZ. Obrazovanje odraslih treba obuhvatiti MZO i / ili HZZ, ali u pogledu srednjoškolskog obrazovanja to zapravo ne pokriva nijedan od njih. Odrasli mogu završiti osnovno obrazovanje na otvorenim sveučilišnim studijama, a taj trošak pokriva MZO, no ako žele dostići srednjoškolsko obrazovanje, troškove moraju sami pokriti. Srednjoškolsko obrazovanje koje je potrebno je skupo za nezaposlene Rome, jer troškovi jedne godine srednjeg obrazovanja na otvorenom (javnom) sveučilištu dosežu i do 1.000 EUR godišnje. Ova je situacija jedna od prepreka koja Romima onemogućuje da dostignu srednju razinu obrazovanja.

¹⁶ Osobni razgovor s predstavnikom HZZ-a, proveden 22.10.2018.

Prikaz nezaposlenih Roma po obrazovnoj razini i spolu

Izvor: Hrvatski zavod za zapošljavanje

Lokalni ili regionalni HZZ organizirao je obuke u nekoliko lokalnih zajednica na kojima je 2017. sudjelovalo 99 Roma; te su se obuke financirale iz ESF-a ili iz lokalnih/ državnih (javnih) izvora.¹⁷ Ova situacija jasno pokazuje da interes romske populacije postoji, ali su programi za postizanje boljeg obrazovanja odraslih Roma ograničeni.

U posljednjih nekoliko godina Hrvatska se susreće s problemom emigracije. To pogađa cijelu Hrvatsku, ali istovremeno ova situacija pruža Romima mogućnosti da rade više nego što im postojeće vladine politike zapošljavanja omogućavaju. Zapravo, u posljednjih nekoliko godina zbog ove pojave povećava se broj zaposlenih Roma. Od siječnja do lipnja 2017. godine zaposleno je 430 Roma, od čega 135 Romkinja, uključujući i Rome samo s osnovnim obrazovanjem (155), te Rome bez osnovnog obrazovanja (129) i Rome sa stručnim obrazovanjem (122). Najveći broj zaposlenih Roma bili su muškarci u dobi od 20 do 24 godine (111).¹⁸ Tijekom istog razdoblja, HZZ zaposlio je 200 Roma (127 muškaraca i 73 žena) kroz mjere javnih radova, a samo vrlo mali broj Roma putem drugih mjera (sedam putem mjere „potpore zapošljavanju“, a samo jednog putem potpore samozapošljavanju).¹⁹

To pokazuje da je više od polovice zaposlenih Roma pristupilo tržištu rada bez ikakve potpore iz politike aktivnih mjera zapošljavanja. To može značiti da se mjere ne promiču dovoljno ili nisu u skladu s potrebama romske zajednice i potencijalnih poslodavaca koji žele zaposliti Rome). Pored toga, 265.333 EUR iz izdvajanja za 2017. za promicanje zapošljavanja Roma nije utrošeno; istodobno, na tržištu nedostaje obrazovana radna snaga, ali nijedna romska osoba nije pristupila obrazovnim mjerama usmjerenim na romsku zajednicu. To jasno pokazuje da postoji jaz između ponuđenih mjera HZZ-a i podrške romskoj zajednici.

¹⁷ Osobni razgovor s predstavnikom HZZ-a, proveden 22.10.2018.

¹⁸ HZZ, 2017.

¹⁹ HZZ, 2017.

Borba protiv diskriminacije pri zapošljavanju i anticiganizma na radnom mjestu

Druga velika prepreka zapošljavanju Roma je diskriminacija koja se pojavljuje tijekom procesa zapošljavanja. Diskriminacija tijekom zaposlenja vrlo je često prikrivena ili neizravna, što je jako teško dokazati. Diskriminacija Roma je česta kada je riječ o napredovanju u karijeri i putanjama.

Osobe koje su intervjuirane za ovo izvješće svjedočile su na sljedeći način:

*"Prijavio sam se za posao u jednom baru u Gradu Čakovcu. Zamolili su me preko telefona da prisustvujem osobnom razgovoru. Kada sam došao rekli su mi da je slobodno mjesto zauzeto. Nakon toga moj prijatelj je nazvao isti bar i rekli su mi preko telefona da još uvijek traže radnika."*²⁰

Slične su situacije opisali i mnogi mladi Romi iz sjeverne i istočne Hrvatske.

*"Nisam dobio posao iako sam cijeli staž odradio u toj bolnici, a praksa je da oni koji stažiraju negdje, tamo i dobiju posao. To kod mene nije bio slučaj. Kako su mogli odabrati drugu osobu? Imao sam istu kvalifikaciju kao i on, a tamo sam odradio i staž?"*²¹

*"Prijavio sam se za posao, a poslodavac nije vjerovao da su diplome i životopis moji i zakoniti."*²²

*"Radio sam u građevinskoj tvrtki nekoliko godina i još uvijek nisam dobio ugovor o radu na neodređeno vrijeme, dok su drugi, koji nisu Romi i koji su se pridružili tvrtki nakon mene dobili ugovor o radu na neodređeno vrijeme."*²³

*"Radim u pravosudnoj policiji, a kada trebam biti zadužen za smjenu, moje kolege daju komentare poput 'Do kuda smo došli, ako Romi vode smjenu?'."*²⁴

Romi iz Međimurja, Osječko Baranjske županije i cijele istočne Hrvatske doveli su diskriminaciju tijekom postupka zapošljavanja u fokus češće nego Romi iz zapadnog dijela Hrvatske. Istočni dio Hrvatske prilično je nerazvijen, s manje radnih mjesta. Kombinirajući tu činjenicu s diskriminacijom Roma i činjenicom da mnogim Romima nije dana mogućnost rada, oni s istoka diskriminaciju ističu kao glavni problem. Romi iz zapadnog dijela Hrvatske također spominju diskriminaciju, ali ne ističu je kao glavni problem. Na tim područjima postoji mnogo više ponuda za posao, a Romi i dalje uspijevaju biti zaposleni. Uglavnom govore: "Neromi nas diskriminiraju, ali postoje i neki koji nisu takvi i prihvaćaju nas kao ravnopravne radnike".²⁵ Romi iz zapadnog dijela Hrvatske, posebno iz Istarske županije i drugih turističkih mjesta, nisu aktivni u romskom civilnom društvu, jer imaju bolji život od mnogih drugih Roma u Hrvatskoj. Neki od njih žive od turizma, a mnogi rade u hotelima, barovima i uslugama čišćenja koje vode lokalne vlasti. Postoji nekoliko Roma

²⁰ Mladi Rom iz Međimurske županije saslušan je zbog ovog izvještaja

²¹ Mladi Rom iz Zagreba saslušan je zbog ovog izvještaja

²² Romkinja iz Međimurja koja živi u Zagrebu saslušana je zbog ovog izvještaja

²³ Mladi Rom iz Međimurske županije saslušan je zbog ovog izvještaja

²⁴ Mladi Rom iz Međimurja koji radi u Sisačko-moslavačkoj županiji saslušan je zbog ovog izvještaja

²⁵ Osobni razgovor s tri romske obitelji iz Rijeke

iz Slavenskog Broda i Međimurske županije koji su zaposleni kao sezonski radnici u hotelima i odmaralištima, posebno u Istarskoj županiji.²⁶

Postoji prilično velik broj Roma čiji se izgled ne uklapa u romske stereotipe. Oni Romi koji rade i imaju neromski izgled često skrivaju svoj identitet kako bi spriječili diskriminaciju prema njima.

Kada je u pitanju borba protiv diskriminacije Roma tijekom procesa zapošljavanja, postoje neke tekuće aktivnosti. Na primjer, HZZ provodi aktivnost *Ciljani posjeti poslodavcima od strane savjetnika za zapošljavanje*; Ured pučke pravobraniteljice organizira seminare za poslodavce, policiju i druge ciljane skupine te zaposlenike različitih institucija i javnih tijela; a NRCP radi na sprečavanju diskriminacije na državnoj razini, a primjer je kampanja "DOSTA" (dovoljno / zaustavljanje) s video spotovima.²⁷ NRCP također doprinosi u tom pogledu, prikupljajući podatke o provedbi NSUR-a, organizirajući kampanje, reagirajući na trenutni razvoj u društvu i mnoge druge stvari.²⁸ Borba protiv diskriminacije dugoročan je proces i može se vidjeti da trenutne mjere ne daju rezultate. Romi su jedna od najdiskriminiranih grupa u Hrvatskoj; prema najnovijem istraživanju provedenom u Hrvatskoj, 28,2% Roma izjavilo je da su bili diskriminirani u posljednjih 12 mjeseci. Ti podaci također pokazuju kako se 44,81% Roma osjećalo diskriminirano tijekom procesa zapošljavanja te su naveli da je razlog diskriminacije njihovo romsko podrijetlo.²⁹

Izraz "Anticiganizam" nije dio hrvatske politike ili pravnih dokumenata, a hrvatski nositelji interesa s njim nisu upoznati. Vlada i ostali nositelji interesa usmjeravaju se na suzbijanje posljedica anticiganizma, a ignoriraju rasizam protiv Roma koji je temeljni problem. Čak i oni ljudi koji se nisu susreli s Romima koriste slangovske riječi i rečenice, poput: „cigan“ ('ciganin' kada žele nekoga uvrijediti); „ciganski posao“ (značeći ilegalno djelo); „ciganluk“ (kad je nešto u neredu ili ljudi žele prevariti jedni druge); „ciganjenje“ (kada tražite neki poseban popust ili ne želite nešto platiti); a djeca se plaše rečenicom „Cigani će vas ukrasti“. Ovakve slang riječi i negativni prikaz Roma u masovnim medijima doprinose izgradnji predrasuda prema Romima među ljudima koji nikada nisu živjeli, radili ili čak susreli Rome. Ovakva situacija utječe na romsku zajednicu u cjelini, kao i pojedinačno, što rezultira da brojni Romi sakrivaju svoj identitet na radnom mjestu.

²⁶ Intervjuirani mladi Rom iz Grada Slavenskog Broda

²⁷ Videospot, kampanja "DOSTA": <https://vimeo.com/11338438>

²⁸ Za više informacija posjetiti: <https://ljudskaprava.gov.hr/polozej-i-prava-pripadnika-nacionalnih-manjina-u-republici-hrvatskoj/353>

²⁹ Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka, Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

STAMBENO PITANJE I OSNOVNE JAVNE USLUGE

Pristup osnovnim životnim uvjetima

Romi u Hrvatskoj stanuju ili u izoliranim romskim naseljima ili raspršeni po integriranim područjima zajedno s većinskim stanovništvom. Većina Roma (nepoznat je točan iznos jer službeni podaci ne postoje) žive u jednoj od tri vrste izoliranih romskih naselja:

- Prva vrsta naselja nalazi se unutar gradova u obliku enklava, slično naseljima poput Vrtnog puta ili Plinarskog naselja u Zagrebu.
- Druga vrsta naselja mogu se pronaći u predgrađima, slično naselju Josipa Rimca u predgrađu Slavonskog Broda.
- Treća vrsta naselja su zabačena naselja koja se nalaze izvan sela ili gradova.

Većini romskih naselja manjka ili su daleko od trgovina, knjižnica, kazališta, bolnica i drugih javnih službi i ustanova (npr. socijalna služba, zavodi za zapošljavanje i sl.). Taj je slučaj čest za ruralna područja Hrvatske, gdje je situacija lošija u usporedbi s urbanim područjima. Približno 70% kućanstava u takvim naseljima nemaju vodovodne instalacije.³⁰

Posljednje istraživanje koje je provedeno u 128 mjesta u 12 hrvatskih županija^{31,32} pokazalo je da od 128 mjesta samo jedno nije imalo pristup struji, 13 nije imalo ugrađen vodovodni sustav, 55 nije imalo kanalizacijski sustav te 74 nije imalo pristup mreži plinovoda.³³ U općinama gdje postoji pristup komunalnoj infrastrukturi, 88% kućanstava ima pristup struji, 66% ima vodovodni sustav, 40% povezano je s kanalizacijom, a samo 15% kućanstava je povezano s mrežom plinovoda. Od 1 500 kućanstava koja su sudjelovala u istraživanju, 11.2% nije imalo struje, 43.3% nije imalo vodovod unutar kuće, a 49.9% nije bilo povezani na sustav kanalizacije.³⁴

Romskim obiteljima teško je doći do javnih službi lociranih daleko od romskih naselja jer većina ih ne posjeduje osobna vozila.³⁵ Mnoge romske obitelji koje stanuju u izoliranim naseljima primaju socijalnu skrb. Trenutni zakon vlasnicima osobnih vozila ne dopušta primanje socijalne skrbi. Ukoliko korisnik socijalne skrbi posjeduje auto ili je viđen kako vozi auto, oduzeta su mu prava primanja socijalne skrbi. Takve okolnosti vode povećanoj izoliranosti jer je obiteljima otežana kupnja namirnica, posjeta doktoru, prijevoz djece do dječjeg vrtića.

³⁰ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2012) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

³¹ *Idem*.

³² "Mjesta" podrazumijevaju naselja s više od 30 Roma idnetificiranih pomoću mapiranja romskih zajednica u okviru istraživanja baznih podataka. Mapiranje se odvijalo uz pomoć pojedinih Roma, udruga i vijeća romske nacionalne manjine.

³³ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2012) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

³⁴ *Idem*.

³⁵ Zakon o socijalnoj skrbi, članak 29. nalaže da vlasnik vozila ili osoba koja upravlja vozilom koje nije u njenom posjedu nema pravo na socijalnu skrb. <https://www.zakon.hr/z/222/Zakon-o-socijalnoj-skrbi>

Pristup sigurnom i cjenovno prihvatljivom prebivalištu

Mnoga romska naselja ilegalno su sagrađena. Prije nekoliko godina započelo je ozakonjenje stambenih objekata.³⁶ Najnoviji istraživački podaci pokazali su da je 13,6% romskih naselja sadržavalo sve nužne dozvole te njihovo ozakonjenje nije bilo potrebno. Drugih 11,9% nije prošlo proces ozakonjenja iako su stambeni objekti bili djelomično ili u potpunosti nezakoniti, 31,4% uspješno su ozakonila svoje posjede, 28,6% još uvijek je u procesu ozakonjenja, a za 2,4% naselja ozakonjenje nije odobreno od strane javne vlasti.³⁷

35,4% Roma koji ne žive u ozakonjenim nastambama i nisu u procesu ozakonjenja, iznimno je zabrinuto zbog mogućeg prisilnog iseljavanja, dok 41,9% Roma nije uopće zabrinuto. Od 1 463 kućanstava koja su sudjelovala u istraživanju, 63% njih živi u dobrim uvjetima stanovanja, a 28,2% u relativno dobrim uvjetima. 4% romskih kućanstava unutar baraka i improviziranih nastambi ima najgore životne uvjete.³⁸

Iako mnogi Romi žive unutar romskih naselja, mnogi žele pronaći načina da se iz njih i isele. Unazad nekoliko godina, velik broj Roma se zaposlio te iskoristio tu priliku za podizanje bankovnog kredita kojim su kupili posjed izvan romskih naselja.³⁹

Socijalna stambena skrb u Hrvatskoj pod kompetencijom je lokalne ili regionalne vlasti.⁴⁰ Stoga, postoje regionalne nejednakosti u pristupu socijalnim stanovima u velikim gradovima poput Zagreba i u malim gradovima, gdje samo nekoliko Roma ima pristup socijalnim stanovima ovisno o njihovoj dostupnosti. U Zagrebu mnogo Roma (nema dostupnih etnički odvojenih podataka) smješteni su u nastambe pružene od strane grada. Iako se ne pridodaje posebna pažnja tome da dodjela socijalnih stanova bude etnički usmjerena na Rome, kriteriji se temelje na socijalnom statusu, a kako su Romi među najsiromašnijim skupinama ljudi s većim brojem djece, koji žive u vrlo lošim uvjetima stanovanja, može im se dati prednost.

Učinkovitost stambenih olakšica i socijalne pomoći pri održavanju kućanstva

Bogatije i veće samouprave nude financijsku potporu siromašnim obiteljima kako bi im pomogle u pokrivanju troškova vode, struje, komunalne naknade i ostalih troškova stanovanja.

Ministarstvo socijalne politike provodi programe financijske potpore u iznosu do približno 26 EUR (200 HRK) mjesečno za podmirenje utrošene električne energije u siromašnim obiteljima. Osoba ispunjava kriterije pod uvjetom da je korisnik zajamčene minimalne

³⁶ Zakon o postupanju s nezakonito izgrađenim zgradama (Službeni Glasnik, 86/12, 143/13, 65/17) i njegova nadopuna iz 2017.: <https://www.zakon.hr/z/486/Zakon-o-postupanju-s-nezakonito-izgra%C4%91enim-zgradama>

³⁷ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2012) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

³⁸ *Idem*.

³⁹ Osobni razgovor s predstavnicima romskih udruga i fokus grupama s Romima.

⁴⁰ Stanje socijalnog stanovanja nije poznato jer su neki stanovi u vlasništvu vlade, a neki u vlasništvu lokalnih vlasti i nisu svi namijenjeni za korištenje u svrhu socijalnog smještaja.

naknade ili živi u kućanstvu s korisnikom zajamčene minimalne naknade; ili da je korisnik osobne invalidnine ili živi u kućanstvu s korisnikom osobne invalidnine.⁴¹

Ministarstvo socijalne politike također pruža financijsku potporu siromašnima u potrebi za osnovnim kućanskim aparatima poput hladnjaka i štednjaka te čak naknadu za kupovinu odjeće ili obuće. Takva novčana potpora može iznositi i do približno 266 EUR (2 000 HRK) godišnje, no u nekim iznimnim situacijama može doseći oko 1 333 EUR (10 000 HRK) godišnje.⁴²

U nekim mjestima Ministarstvo socijalne politike pruža i drva za ogrjev ili novčanu potporu za njihovu kupnju.⁴³

Kada je riječ o socijalnom stanovanju i socijalnoj politici, Romi nisu prepoznati kao posebne skupine i ne postoje mjere koje bi bile posebno usmjerene na Rome. Socijalna skrb i socijalne olakšice jednake su za sve hrvatske građane, ali je više pogodnosti dostupno u bogatijim i većim samoupravama. Nevladine udruge izvijestile su o negativnim stavovima nekih socijalnih radnika prema Romima te upravo takvo ponašanje sprječava ostvarivanje njihovih prava.

Borba protiv stambene segregacije, diskriminacije i drugih oblika anticiganizma u stanovanju

Gotovo svaka županija sa značajnom romskom populacijom u svojoj nadležnosti ima određenu vrstu romskog naselja.⁴⁴ Većina Roma stanuje u prostorno, društveno i etnički izoliranim naseljima. U svim relevantnim studijama na temu strategija uključivanja Roma jedan od ciljeva je ukidanje segregacije romskih naselja. No, dosad nije nastupila niti jedna učinkovita vladina politička akcija za rješenje problema segregacije. I neromski i romski političari zakoračili su u suprotnom smjeru pružajući podršku programima za poboljšanje uvjeta u romskim naseljima tvrdeći da romska zajednica prihvaća takve mjere. Uzročnici segregacije poput procesa ozakonjenja, investicije u izgradnju cesta, elektroenergetske mreže, izgradnje centara zajednice i igrališta u izoliranim područjima nisu razmatrani. Postoji manjak političke volje i hrabrosti za nošenje s problemom segregacije, iako bi desegregacija mogla imati snažne dugotrajne utjecaje na uključivanje Roma. Stambena segregacija također je jedna od glavnih uzroka obrazovne segregacije. Koristeći se svojim materinjim jezikom što ima utjecaj na uspješnost u obrazovanju i zapošljavanju, Romi ne postaju dio većinskog društva. Manje su povezani s većinskim društvom što sprječava sveukupno uključivanje Roma u društvenu zajednicu. U mnogim slučajevima, Romi u romskim naseljima žrtve su preuzimanja kolektivne krivnje. U nekim slučajevima, policijske intervencije odvale su se u romskim naseljima, što se vjerojatno ne bi dogodilo u područjima gdje Romi stanuju s i među neromskim društvom.

Osobito su problematične intervencije s nedovoljno detaljno osmišljenim programima. Primjerice, u općini Darda u istočnoj Hrvatskoj Romima koji žive u barakama pružit će se nove kuće sufinancirane od strane ERDF-a.⁴⁵

⁴¹ Ministarstvo socijalne politike: <https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/socijalna-politika/naknada-za-ugrozenog-kupca-energenata/1935>

⁴² Ministarstvo socijalne politike: <https://mdomsp.gov.hr/istaknute-teme/socijalna-politika/jednokratna-naknada/1934> i osobni razgovor s korisnicima pogodnosti socijalne skrbi.

⁴³ Razgovor s predstavnicima romskih udruga

⁴⁴ Program ujedinjenih naroda za razvoj (UNPD) napravio je atlas romskih naselja za Međimursku županiju – tamo postoji 12 romskih naselja; druge županije još nisu mapirane. Za više informacija vidi: <https://medjimurska-zupanija.hr/2014/02/04/novi-atlas-romskih-naselja-za-kvalitetniju-lokalnu-politiku/>

⁴⁵ Siniša-Senad Musić (2019) *Izvešće civilnog društva o praćenju provedbe nacionalnih strategija za integraciju Roma u Hrvatskoj: usredotočenje na strukturne i horizontalne preduvjete za uspješnu provedbu strategije*. Europska komisija. Dostupno na:

Projektom se pokazalo da Romi neće napustiti izolirana naselja ukoliko im nije ponuđena druga opcija, ali će prihvatiti novu kuću čak i pod uvjetom da ostanu u siromašnim romskim susjedstvima.

UTJECAJ POLITIKE ZDRAVSTVENE ZAŠTITE NA ROME

Zajamčenje jednakog pristupa uslugama javne zdravstvene zaštite

U području zdravstvene zaštite, cilj je poboljšati zdravlje Romske populacije te poboljšati pristup i kvalitetu zdravstvene zaštite. Pri uključivanju Roma, u Hrvatskoj se zdravstvena zaštita najviše zanemaruje. U ovom području usredotočuje se na zdravstveno osiguranje i pokrivenost cijepljenja. Zdravstveno osiguranje mnogo je više od ishrane, oralne higijene, pristup vodi ili uvjeta stanovanja.

U Hrvatskoj, svaka osoba koja ima važeću zdravstvenu iskaznicu izdanu od HZZO ima i pristup zdravstvenom osiguranju. Istraživanje FRA tvrdi da 82% Roma ima zdravstveno osiguranje.⁴⁶ Prema istraživanju baznih podataka o položaju Roma u Hrvatskoj, navodi se da je taj postotak još veći te dostiže 92,8% Roma sa zdravstvenim osiguranjem.⁴⁷ Romi koji nemaju važeću zdravstvenu iskaznicu izdanu od HZZO u većini slučajeva nisu ostvarili potrebne uvjete ili ispoštovali određene postupke; kao što to može većina populacije, Romi mogu platiti medicinsku pomoć, osobito u hitnim slučajevima. Mnogo Roma izgubilo je zdravstveno osiguranje zbog prekoračenja vremenskog roka za prijavu nakon prestanka posla ili nakon završetka redovnog obrazovanja. Velik broj Roma razriješilo je ovu situaciju putem „javnog rada“ u kojem su bili privremeno zaposleni te na taj način ponovno zaslužili pravo na zdravstveno osiguranje.⁴⁸

Manjak je informacija o Romima u zdravstvenom sustavu jer zdravstvene ustanove ne prikupljaju podatke prema etnicitetu stanovništva.

Životni vijek Roma značajno je niži u usporedbi s većinom hrvatske populacije, a razlika između Roma i neromskog stanovništva može doseći i do 10 godina⁴⁹ te je samo 2% Roma umirovljeno.⁵⁰

Zdravlje može biti pod utjecajem životnih uvjeta, ishrane i siromaštva. Manjak pristupa vodi, doticaj sa štetnim materijalima (otpad i sekundarne sirovine), spaljivanje predmeta unutar naselja u blizini njihovih domova i djece, nezdrave navike i sl., zasigurno utječe na zdravlje i životni vijek Roma.

Najnovija istraživanja pokazala su da 27,8% Roma ne posjećuje doktora čak i kada smatraju da je potrebno. Drugi razlozi neodlasku doktoru je udaljenost kuće od zdravstvenih ustanova te troškovi prijevoza.⁵¹

⁴⁶ FRA (2016) *Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji: Romi – odabrani rezultati*. Dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf#page=29

⁴⁷ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

⁴⁸ Podaci prikupljeni u fokus grupama s Romima i osobnim razgovorima s predsjednicima udruga.

⁴⁹ Europska komisija (2014) *Izveštaj o zdravlju Roma: Zdravstveno stanje romske populacije*, Prikupljanje podataka u zemljama članicama Europske unije

⁵⁰ FRA (2016) *Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji: Romi – odabrani rezultati*. Dostupno na: https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf#page=29

⁵¹ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

Oralna higijena zanemareno je područje unutar romske zajednice. U posljednjih 12 mjeseci, samo je 37,6% Roma posjetilo stomatologa, dok 14,6% Roma nikad nije posjetilo stomatologa.⁵²

Niska razina obrazovanja te u nekim slučajevima nepismenost često dovode Rome u situaciju da ne razumiju vlastite obveze ili recepte koje su im izdali doktori i drugi radnici u zdravstvu.

Borba protiv diskriminacije i anticiganizma u zdravstvu

Postoje pritužbe romskih zajednica u izoliranim romskim naseljima na nepojavljivanje vozila hitne pomoći u situacijama kada je pomoć bila potrebna. Takvi slučajevi zabilježeni su u romskim naseljima u Međimurskoj županiji te u blizini grada Delnice.⁵³ Zdravstvene ustanove često tvrde da se na poziv nisu odazvali jer nisu procijenili situaciju hitnom, da su opetovano zaprimili brojne lažne pozive⁵⁴ ili čak da su ih Romi iz naselja zvali samo radi prijevoza do zdravstvenih ustanova, a ne za hitne slučajeve.⁵⁵

Romi vjeruju da ukoliko je potrebna liječnička pomoć da će je i dobiti (87,4%), vjeruju i imaju pouzdanje u zaposlenike u zdravstvu (82,2%) te smatraju da su liječnici dobri u svom poslu (89,6%). Istovremeno 20,8% Roma imalo je neki oblik negativnog iskustva u sa zaposlenicima u zdravstvenim ustanovama. Većina Roma koji su imali nekakvo negativno iskustvo sa zdravstvom (33,4%) imali su osjećaj da su morali duže čekati da bi zaprimili zdravstvenu uslugu u usporedbi s ostalim stanovništvom.⁵⁶

Nisu poduzete određene mjere u borbi protiv diskriminacije Roma u zdravstvenom sektoru. Liječnici i drugi radnici u zdravstvu dio su društva te su općenite predrasude odraz cjelokupnog stav prema Romima u Hrvatskoj.

Diskriminacija u zdravstvu ne tiče se samo romskih pacijenata, već i Roma koji žele postati stručnjaci. Samo je nekoliko Roma završilo fakultet koji su se suočili s problemima tijekom procesa zapošljavanja u zdravstvenim ustanovama ili onih koji se susreću s nekim oblikom diskriminacije na vlastitom radnom mjestu.

⁵² Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

⁵³ Osobni razgovor s romskim obiteljima koje su imale takav slučaj.

⁵⁴ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

⁵⁵ Informacije prikupljene tijekom okruglog stola održanog u Međimurju.

⁵⁶ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

OBRAZOVANJE

Pristup kvalitetnom predškolskom obrazovanju

U procesu uključivanja Roma, obrazovanje se pokazalo područjem s najvećim postignućima. U usporedbi sa situacijom prije 10 ili 20 godina, danas postoji veći broj djece upisane u sve razine obrazovanja. Pomoću novčanih sredstava iz Fonda za obrazovanje Roma⁵⁷ od 2007 do 2011. godine velik broj romske djece upisalo je predškolsko obrazovanje u usporedbi s prijašnjim godinama. Broj romske djece predškolske dobi upisano u sustav obrazovanja kreće se između 586 do 826.⁵⁸ Početkom školske godine 2017./2018. zabilježeno je 1 020 Roma u predškolskom obrazovanju.⁵⁹ Kad je riječ o obrazovanju, glavni cilj NSUR-a je romskoj djeci povećati pristup kvalitetnom obrazovanju na svim razinama. Jedan od određenih ciljeva NSUR-a je povećati broj romske djece u predškolskom obrazovanju i kvalitetu istog.⁶⁰

NSUR-a poduzima mjere koje bi osigurale besplatno predškolsko obrazovanje (dječji vrtić) romske djece. Predškolskim obrazovanjem (dječjim vrtićem) može upravljati lokalna vlast, udruge, privatne tvrtke i vjerske institucije. U svim navedenim slučajevima financijski trošak predškolskog obrazovanja dijele roditelji i lokalna vlast. Kad se radi o romskoj djeci, roditeljski udio pokriva MZO. U 2017., roditeljski udio za Rome u dječjim vrtićima kojeg je pokrilo MZO iznosio je 352 296 EUR (2,64 milijuna HRK), a za Rome u predškolskim obrazovnim programima iznosio je 94 653 EUR (709 902 HRK). Ukupno, MZO financiralo je uključivanje Roma u predškolsko obrazovanje u 2017. u iznosu od približno 446 949 EUR (3,35 milijuna HRK).

Broj romske djece upisane u dječje vrtiće početkom školske godine 2017./2018. iznosio je 488 (270 dječaka i 218 djevojčica).⁶¹ Djeca su učlanjena u 218 integriranih i 3 odvojene skupine.⁶² Jedna odvojena skupina može sadržavati do 25 romske djece; zapravo, postoji više od 3 odvojene skupine jer Zagreb sadrži romski dječji vrtić pod upravom romske udruge koja nije prijavila svoj broj skupina MZO.

Glavna mjera, koja vrijedi za Rome upisane ili ne upisane u predškolsko obrazovanje, je obvezno pohađanje predškolskog programa u trajanju od godinu dana (minimalno 250 sati) prije upisa u osnovnu školu.⁶³ Navedeni zakon nastupio je 2015. godine. Početkom školske godine 2017./2018. u obvezni predškolski obrazovni program upisano je 532 romske djece (265 dječaka i 267 djevojčica).⁶⁴ Romska djeca raspoređena su u 96 integriranih skupina i 14 odvojenih skupina. Predškolski program kao dio obveznog

⁵⁷ Program REF-a u suradnji s Međimurskom županijom: priprema i upis romske djece u integrirane dječje vrtiće.

⁵⁸ Hrvatska Vlada, NSUR za 2013-2020, dostupno na: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf>

⁵⁹ Predškolsko obrazovanje namijenjeno je djeci starijoj od šest mjeseci do upisa u obveznu osnovnu školu. Postoje tri razine predškolskog obrazovanja. Sva djeca obvezna su pohađati godinu predškolskog obrazovanja prije upisa osnovne škole. Više informacija na: https://mzo.hr/sites/default/files/links/hrvatski_obrazovni_sustav.pdf

⁶⁰ Hrvatska Vlada, NSUR za 2013-2020, dostupno na: <https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf>

⁶¹ Dječji vrtić odvija se u tri razine (od 6 mjeseci do godinu dana starosti – jaslice; od 1.-3. godine i od 3. godine do upisa osnovne škole). Više informacija na: <https://mzo.hr/hr/rubrike/rani-predskolski-odgoj-obrazovanje>

⁶² Informacije pružilo MZO.

⁶³ Vidi: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2014_09_107_2081.html

⁶⁴ Obvezni predškolski program namijenjen je djeci koja nisu išla u dječji vrtić te je obvezno za svu djecu godinu dana prije upisa osnovne škole. Više informacija na: <https://gov.hr/moja-uprava/obrazovanje/predskolski-odgoj-i-obrazovanje/program-predskole/216>

obrazovanja besplatan je za svu djecu. Tijekom početnih pokušaja provođenja novih politika, neke lokalne vlasti (npr. Grad Slavonski Brod i Općina Podturen) susrele su se s poteškoćama pri usmjeravanju romske djece (osobito onih koja dolaze iz izoliranih romskih naselja) jednogodišnjem predškolskom programu. U početku romska djeca nisu imala mogućnost sudjelovati u obveznom predškolskom obrazovanju jer lokalne vlasti nisu osigurale prijevoz ili nisu mogle/htjele platiti prijevoz od izoliranih naselja do obrazovne ustanove. Neke lokalne vlasti nisu imale kapaciteta za provođenje predškolskog programa. Unicef, REF i Mreža podrške romskoj djeci (REYN) i drugi nositelji interesa na tome su poradili te je taj problem razriješen. Pitanja kapaciteta unutar nekih područja su riješena, ali se tijekom tog procesa povećao problem segregacije. U blizini romskih naselja osnovano je trinaest predškolskih programa.⁶⁵

Najnovije istraživanje položaja Roma pokazalo je da 68,9% romske djece u dobi od 3 do 6 godina ne pohađa nijedan oblik obrazovanja (predškolsko obrazovanje – dječji vrtić, predškolski program ili osnovnu školu). Međutim, stanje je bolje među djecom u dobi od 6 godina gdje je 74,7% romske djece dio obrazovnog sustava (29,7% u predškolskim programima, 24,3% u vrtićima te 20,7% u osnovnoj školi).⁶⁶ Dva su glavna razloga kasnijeg upisivanja romske djece u predškolsko obrazovanje. Prvi se odnosi na stav romske zajednice koja smatra da je prerano upisati djecu do 3 godine starosti u predškolsko obrazovanje.⁶⁷ U ovom slučaju, potreban je dodatni rad s romskim i neromskim zajednicama te suradnja s nositeljima interesa poput lokalnih vlasti i dječjih vrtića. Grad Murško Središće dobar je primjer suradnje REF-a, lokalnih vlasti, vrtića i članova romske zajednice iz romskih izoliranih naselja. Zajedničkim trudom romska djeca su se uspješno upisala u integrirane vrtićke skupine lokalnog dječjeg vrtića. Brojnost djece koja su nakon vrtića upisala osnovnu školu su bila zadovoljavajuća⁶⁸ u toj mjeri da je financiranje prijevoza od romskih naselja do vrtića postalo stalan dio budžeta Međimurske županije, što sama županija nije obvezna učiniti jer vrtićko obrazovanje nije neophodno. Ovo je pozitivan primjer uključivanja romske djece u kvalitetno, integrirano, svakodnevno predškolsko obrazovanje. Još jedna prepreka romskoj djeci u pristupu predškolskog obrazovanja je ograničen broj djece koja mogu upisati predškolske ustanove. Postoje područja gdje je broj djece znatno veći od broja slobodnih mjesta u dječjim vrtićima što se rješava upisom na temelju sustava bodovanja. Obiteljima s dva zaposlena roditelja pridodano je više bodova te tako i mjesto u vrtiću za njihovo dijete. Kako su u mnogim romskim obiteljima oba roditelja nezaposlena, tako njihova djeca dobiju manji broj bodova te ne ostvare mjesto u vrtiću, što je problem kojeg se vlasti još nisu dotakle.

Manjak je informacija o kvaliteti predškolskog obrazovanja. Mnogi nositelji interesa poput romskih udruga, REF, REYN i drugi smatraju da jednogodišnji predškolski program romskoj djeci nije dovoljan kako bi se osigurao uspješniji početak u osnovnoj školi. Ne postoje nalazi koji potvrđuju da je kvaliteta predškolskog obrazovanja na očekivanoj razini, osobito u odvojenim romskim skupinama, ali postoje naznake rada na toj temi od strane nositelja interesa. Kritičari svoje procjene kvalitete predškolskog obrazovanja baziraju na ishodima osnovnoškolskog obrazovanja romske djece. U školskoj godini 2017./2018. 12% (88 učenika) svih učenika prvog razreda (729) moralo je ponavljati godinu. Najgori ishod dogodio se iste školske godine u Varaždinskoj županiji gdje je od 48 učenika prvog razreda 27,08% moralo ponavljati razred.

⁶⁵ Informacije pružilo MZO.

⁶⁶ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

⁶⁷ Osobni razgovor s Romima i fokus grupama Roma.

⁶⁸ Službene izjave nisu dostupne. Više informacija na: <http://www.romaeducationfund.org/ensuring-readiness-and-success-primary-school-croatia-integration-medimurje-county?page=58>

Poboljšanje kvalitete obrazovanja do završetka obveznog školovanja

Obvezno obrazovanje u Hrvatskoj podrazumijeva predškolski program (godinu dana) i osnovnoškolsko obrazovanje (osam godina). Početkom školske godine 2017./2018. u osnovnu je školu upisano 5 134 (2 589 dječaka i 2 545 djevojčica) romske djece od kojih su 382 (209 dječaka i 173 djevojčica) bili ponavljači.

357 romske djece sudjelovalo je u cjelodnevnom školskom programu, koji uključuje poslijepodnevne aktivnosti i pripremu domaće zadaće (tzv. „produženi boravak“). U nekim osnovnim školama u Međimurskoj županiji i Zagrebačkoj županiji, produženi boravak na raspolaganju je i romskim učenicima viših razreda osnovne škole.⁶⁹ MZO pokriva sav trošak produženog boravka romske djece. U 2017. MZO pokrilo je ukupan trošak produženog boravka romske djece u približnom iznosu od 93 002 EUR (697 520 HRK).⁷⁰

MZO po potrebi omogućava školama organizaciju dodatnih sati učenja hrvatskog jezika. U školskoj godini 2017./2018. 336 romske djece upisalo je pohađalo je takvu nastavu.⁷¹

Kako je osnovna škola obvezna, uveden je organizirani prijevoz za svu djecu koja stanuje dalje od 3 kilometra udaljenosti od škole. MZO ima oko 20 zaposlenika pripadnika romske manjine za čije je osobne dohotke potrošeno oko 231 600 (1,74 milijuna HRK).⁷² Promjenom politike, MZO više ne zapošljava romske asistente u nastavi iako neke škole (primjerice, osnovna škola Škurinje u Rijeci) svake godine zapošljavaju romske asistente, a njihove plaće financiraju drugi projekti. Romski asistenti s aktivnim radnim ugovorom u MZO-u ostaju na radnom mjestu do prekida radnog odnosa ili umirovljenja. Glavni problem je nedefiniranost ili izostanak ugovora koji opisuje obuhvatnost posla romskih asistenata. U nekim školama dopušteno im je držanje nastave, u drugima uloga im je discipliniranje romske djece, u dijelu škola djeci prevode hrvatski jezik, a negdje rade na održavanju prostora.⁷³

MZO, također, siromašnoj romskoj djeci financira ljetne škole, terensku nastavu i ekskurzije, ukoliko su se uspješno prijavila za takvo financiranje. U 2017. godini MZO je potrošilo oko 99 346 EUR (745 095 HRK) na takve aktivnosti.

Prema najnovijem istraživanju provedenom u Hrvatskoj upis romske djece iznosi 95,2% u dobi od 7 do 14 godina. Prerano napuštanje škole događa se kasnije u obrazovanju.⁷⁴ Osnovna škola obvezna je do 15. godine života nakon čega prestaje biti obvezna. Prema podacima vidljivo je da samo 88,5% romske djece pohađa osnovnu školu do 14. godine (2,3% pohađa srednju školu), a samo 33% do 15. godine (31,9% pohađa srednju školu).⁷⁵ Nedovoljno je informacija o kvaliteti osnovnoškolskog obrazovanja, ali prema dojmovima nositelja interesa poput REF-a, REYN-a i romskih udruga, kvaliteta obrazovanja manja je u odvojenim romskim razredima u usporedbi s ostalim razredima. Prema MZO-u u 2017 zabilježeno je 60 odvojenih romskih razreda.

⁶⁹ Podatke pružilo MZO.

⁷⁰ *Ibid.*

⁷¹ *Ibid.*

⁷² *Ibid.*

⁷³ Osobni razgovor s četiri romska asistenta.

⁷⁴ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

⁷⁵ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

Moguće je nekim izjavama romskih učenika srednjoškolskog i visokoškolskog obrazovanja potvrditi sumnje o kvaliteti obrazovanja u odvojenim romskim razredima osnovnoškolskog obrazovanja:

*„Bio sam najbolji u mom razredu i kada sam htio naučiti još više, zamolio sam učiteljicu da me prebaci u neromski razred. Nije mi to dopustila. Bio sam odličan učenik no, kada sam se upisao u srednju školu, znao sam manje od mojih vršnjaka.“*⁷⁶

*„Nisam se mogao skoncentrirati u učionici, moji vršnjaci su bili bučni i mnogo njih nije moglo razumjeti učiteljicu. Tada smo crtali, često smo crtali.“*⁷⁷

Kako bi se poboljšala kvaliteta školovanja u odvojenim razredima u osnovnoj školi, učitelji moraju biti obrazovani i motivirani.⁷⁸ Potreban je individualni pristup učenicima. U nekim školama romska djeca imaju bolje rezultate čak i kad pohađaju odvojene razrede. U nekim su školama učitelji motivirani (npr. osnovna škola Mala Subotica i Macinec), u nekim je školama manji broj učenika u razredu što omogućava učiteljima korištenje individualnog pristupa (npr. osnovna škola Fran Krsto Frankopan u Brodu na Kupi). U nekim školama učitelji pohađaju dodatnu obuku koju nude SbS i REYN (osnovna škola u Slavonskom Brodu). Velikom broju romske djece potrebna je dodatna potpora tijekom osnovnoškolskog obrazovanja, osobito na početku. Građansko društvo je to uočilo jer mnoštvo projekata financiraju REF, MZO i drugi donatori čije se aktivnosti fokusiraju na romsku djecu u osnovnim školama. Međutim, MZO nije došlo do održivog rješenja koje bi pružilo potporu romskoj djeci i učiteljima, osobito učiteljima zaposlenim u odvojenim romskim razredima.

Podrška srednjem i visokom obrazovanju, posebno za zanimanja s visokom potražnjom na tržištu rada

U školskoj godini 2017./2018. 805 Roma (446 muških i 359 ženskih) upisalo je srednje škole. Od ukupnog broja Roma u srednjoškolskom obrazovanju, 55 (31 dečko i 24 djevojke) su bili ponavljači. Raspodjela je bila sljedeća:⁷⁹

- 1. razred srednje škole: 311 romskih učenika (182 muških i 129 ženskih) od kojih je 41 (23 muških i 18 ženskih) ponavljača
- 2. razred srednje škole: 259 romskih učenika (136 muških i 123 ženskih) od kojih je 11 (7 muških i 4 ženskih) moralo ponoviti godinu
- 3. razred srednje škole: 205 romskih učenika (118 muških i 87 ženskih) od kojih je 3 (2 muških i 1 ženskih) moralo ponoviti godinu
- 4. razred srednje škole: 29 romskih učenika (10 muških i 19 ženskih) od kojih nijedno nije moralo ponavljati razred
- 5. razred srednje škole: jedna Romkinja.

Najveći broj Roma u srednjoškolskom obrazovanju upisan je u strukovne škole koje traju 3 godine te je iznosio 540 učenika (330 muških i 210 ženskih). 133 romske djece (34 muških i 99 ženskih) upisano je u srednje škole u trajanju od 4 godine. 103 romske djece (58 muških i 45 ženskih) pohađaju programe namijenjene djeci s poteškoćama u razvoju, a samo 11 je upisano u gimnazije.⁸⁰

Svakom romskom djetetu u srednjoj školi dodijeljena je stipendija u iznosu od 666 EUR (5 000 HRK) godišnje. U školskoj godini 2018./2019. MZO donijelo je odluku da će se stipendija dodijeliti i Romima koji ponavljaju razred srednje škole u iznosu od približno

⁷⁶ Osobni razgovor s Romkinjama koje pohađaju Policijsku akademiju.

⁷⁷ Osobni razgovor s Romkinjama koje pohađaju Pravni fakultet.

⁷⁸ Osobni razgovor s predstavnicima REYN-a i Step by Step-a(SbS).

⁷⁹ Informacije pružilo MZO.

⁸⁰ Informacije pružilo MZO.

400 EUR (3 000 HRK) godišnje. Prije nekoliko godina ova mjera se nije provodila, ali se ponovno uvela. MZO smatra da su stipendije za Rome važan izvor motivacije te je odlučeno nastaviti motivirati romsku djecu koja moraju ponavljati godinu kako bi završili srednjoškolsko obrazovanje.⁸¹ U 2017. godini (kada Romima ponavljačima nije dodjeljivana stipendija) MZO je na stipendiranje romskih srednjoškolaca potrošilo približno 465 121 EUR (3,49 milijuna HRK).⁸² Zagreb, glavni grad Hrvatske, također Romima dodjeljuje stipendije prema njihovom lokalnom planu za implementaciju NSUR-a. Grad Zagreb pružit će oko 80 stipendija za Rome upisane u srednje škole tijekom školske godine 2019./2020. Iznos stipendije koju Grad Zagreb pruža romskim učenicima u srednjoj školi iznosi 3 733 EUR (28 000 HRK) godišnje po osobi.⁸³ Romima koji pohađaju srednju školu izvan mjesta prebivališta pokriveni su troškovi učeničkih domova i obroka.

Godišnje postoji do 30 romskih studenata. Svaki od njih ima pravo upisati i osvojiti stipendiju od Nacionalne zaklade za potporu učeničkom i studentskom standardu, koje zapravo financira MZO. Svaki romski student u Zagrebu (redovni ili vanredni (koji studira i radi)) nagrađen je stipendijom u iznosu od 1 333 EUR (10 000 HRK).

Najviše je Roma upisano u strukovne škole. Jedan od razloga je malo ostvarenih bodova u postupku upisa uključujući niska postignuća ostvarena u osnovnoj školi, a drugi razlog je taj što su ih za vrijeme stručnog usmjerenja savjetovale osobe koje rade u HZZ-u. Onima koji završe osnovnu školu ponuđeno je savjetovanje stručnog usmjeravanja koji se održava u HZZ-u. Romi u civilnom sektoru i romski političari smatraju ovo djelom diskriminacije i lošom praksom jer zaposlenici HZZ-a daju prijedloge na temelju ostvarenih bodova u osnovnoj školi i prema šansi za posao nakon završetka srednje škole, stoga njihove preporuke mogu biti pristrane.⁸⁴

Najnovije istraživanje pokazalo je da samo 31,1% Roma u dobi od 15 do 18 godina upisuje srednju školu. Unutar iste dobne skupine 15,9% Roma prerano napušta srednjoškolsko obrazovanje.⁸⁵ Hrvatska vlada dodjeljuje stipendije i smještaj Romima u srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju, ali još uvijek je postojano napuštanje škole prije završetka. Jedna od stvari koja nedostaje su instrukcije i mentorska potpora te nekakav oblik platforme za njihovu komunikaciju. U gotovo svim susjednim državama postoje programi poput Romaversitas te programi mentorstva i instrukcija, za razliku od Hrvatske.

Borba protiv diskriminacije i anticiganizma u obrazovanju

Jedan od ciljeva NSUR-a je desegregacija i uključivo obrazovanje. Mnoga romska djeca još uvijek pohađaju školu u odvojenim razredima. U brojnim slučajevima Romi se susreću sa segregacijom u obrazovanju zbog njihove stambene segregacije. Nedavno, u Međimurskoj županiji i drugima, neke škole pohađale su isključivo romski učenici. Neki od razloga su iseljavanje mnogih neromskih Hrvata, neki nemaju potomstvo, a neki su upisali djecu u druge vrtiće i škole iz raznih razloga, najčešće zbog niskog stupnja obrazovanja pruženog u školama s mnogo romskih učenika. MZO se nije osvrnulo na segregaciju u obrazovanju, stoga bi se s tim problemima trebale pozabaviti škole i lokalne vlasti. Najbolji primjer prevencije segregacije bio je uvođenje javnih autobusnih linija u Gradu Kutini. Prijevozni sustav omogućava pohađanje škole djeci koja dolaze iz

⁸¹ Osobni razgovor s predstavnikom MZO-a.

⁸² Informacije pružilo MZO.

⁸³ Podatke pružili predstavnici Vijeća romske nacionalne manjine Grada Zagreba.

⁸⁴ Osobni razgovor s predstavnikom HZZ-a, osobni razgovori s romskim udrugama.

⁸⁵ Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka*. Dostupno na: <https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

romskih naselja. Troškove lokalnog prijevoza u potpunosti su financirale lokalne vlasti.⁸⁶ U posljednjem desetljeću ne postoji niti jedan primjer stambene desegregacije iako je to jedan od ciljeva NSUR-a. Više je postignuto što se tiče legalizacije te ulaganja u romska naselja, što zapravo potiče daljnju stambenu segregaciju. Nositelji interesa poput REF-a i REYN-a mijenjaju svoj pristup te kao dio njihovih zagovaračkih aktivnosti, fokusiraju se na poboljšanje kvalitete obrazovanja u predškolskom i osnovnoškolskom obrazovanju segregiranih skupina. MZO još uvijek nije potvrdilo kvalitetu obrazovanja u tim skupinama te jesu li skupine i razredi lošiji od drugih nesegregiranih skupina i razreda. Kao što je već navedeno, „anticiganizam“ nije poznat pojam unutar hrvatskog društva, ali su posljedice anticiganizma vidljive u tome što učitelji nisu voljni raditi s romskom djecom jer smatraju da imaju ograničen potencijal. Ne postoji sustavni pristup uklanjanju ove vrste diskriminacije protiv Roma koji bi se bavio učiteljima i profesorima te učenicima i studentima. Takvu vrstu posla ad hoc obavljaju udruge, pojedinci i neke institucije poput ureda pravobraniteljice.

⁸⁶ Informacije pružio Grad Kutina

PREPORUKE

Zapošljavanje

Vladi, MZO-u i HZZ-u:

- 1. Osigurati kontinuitet programa i sredstva za odrasle Rome kako bi povećali svoju razinu obrazovanja i vještina radi konkurentnosti na tržištu rada.** Povećati konkurentnost Roma na tržištu rada radi povećanja njihove zaposlenosti i smanjenja stope nezaposlenih Roma, postaviti nove mjere zapošljavanja Roma razvijenih na temelju njihovih potreba. U središtu novopostavljenih mjera trebaju biti povećanje razine obrazovanja odraslih Roma te pružanje točno određenih vještina čija je potražnja visoka na tržištu rada. Više od 90% Roma registriranih u HZZ-u nemaju osnovnoškolsko obrazovanje ili ukoliko imaju osnovnoškolsko obrazovanje mjere koje poduzimaju HZZ i MZO im ne pružaju prilike za srednjoškolsko obrazovanje.

HZZ-u:

- 2. U suradnji sa stručnjacima, Romima i poslodavcima, trebale bi se postaviti nove mjere zapošljavanja koje ciljaju na olakšavanje dugoročnog zapošljavanja Roma.** Više od 90% budžeta dodijeljeno za mjere zapošljavanja Roma utrošeno je na mjeru „javnog rada“ koja nema dugoročni utjecaj na zapošljavanje Roma. Više od 50% novozaposlenih Roma nije se koristilo mjerama pruženih od strane HZZ-a. Novo postavljene mjere trebale bi biti razvijene u skladu s Romima i poslodavcima, a usredotočenost treba biti na olakšavanju dugoročnog zapošljavanja Roma.

HZZ-u, Vladi i NRCP-u:

- 3. Razvoj strategija borbe protiv anticiganizma.** Diskriminacija Roma jedan je od glavnih prepreka pri zapošljavanju Roma i razvitku njihove karijere. Diskriminacija Roma u području rada i razvitku karijere često je skrivena, posredna i teško se dokazuje. Potrebno je razviti i primijeniti strategije za suočavanje s anticiganizmom kako bi se spriječilo i smanjilo prakticiranje diskriminacije Roma.

Stanovanje i nužne javne službe

Vladi:

- 4. Razviti strategiju i plan djelovanja protiv segregacije romskih naselja.** Najviše Roma živi u izoliranom romskim naseljima. Stoga, svo ulaganje u romska naselja s ciljem poboljšanja životnih uvjeta i dostupnosti socijalnih službi unutar romskih naselja trebalo bi se smatrati privremenim i tranzicijskim postupkom. S posljedicama romske prostorne i stambene segregacije na umu, Vlada bi trebala razviti strategije desegregacije zajedno s postupcima koji bi osigurali i buduću uključenost Roma u društvo.
- 5. Promicati politiku socijalnog stanovanja na nacionalnoj razini.** Socijalno stanovanje jedna je od mogućnosti desegregacije i stambenog uključivanja Roma u većinsko stanovništvo. Međutim, socijalno stanovanje nije učinkovito za Rome u ruralnim, malim i siromašnim mjestima. Socijalnim stanovanjem treba se upravljati na nacionalnoj razini umjesto na lokalnoj i regionalnoj kako bi se svim Romima pružila mogućnost stambenog u većinsko stanovništvo.

Utjecaj politike zdravstvene skrbi na Rome

Ministarstvu zdravlja:

6. **Uvođenje prakse prikupljanja etnički odvojenih podataka.** Ministarstvo zdravlja trebalo bi usvojiti način rada drugih javnih tijela te početi s prikupljanjem etnički odvojenih podataka. Etnički odvojeni podaci nužni su za razvoj učinkovitih mjera i politika, stoga i za osiguravanje jednakog pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj skrbi svim Romima.

Vladi, NRCP-u i relevantnim ministarstvima:

7. **Uvođenje romskih zdravstvenih posrednika.** Romska zajednica u Hrvatskoj niske je razine obrazovanja što je česta prepreka u ostvarivanju njihovih prava i komunikaciji s liječnicima, socijalnim radnicima i drugima. Kako bi se poboljšala komunikacija između Roma i službenika i ustanova, potrebno je uvesti romske posrednike. Romske posrednici mogu pridonijeti sudjelovanju Roma te osigurati da Romi u potpunosti razumiju i ispunjavaju vlastite obveze u skladu sa svojim pravima.

Obrazovanje

MZO-u:

8. **Razviti alat za mjerenje i nadziranje kvalitete obrazovanja u romskim odvojenim predškolskim grupama i razredima u usporedbi s integriranim i glavnim grupama i razredima.** Velik broj romske djece pohađa odvojene predškolske i osnovnoškolske ustanove. U zadnja dva desetljeća, porastao je broj romske djece usporedno s odvojenim obrazovanjem. Stoga, još uvijek je velika razlika u obrazovnim rezultatima romske i neromske djece. Desegregacija u obrazovanju nije skora realnost. MZO bi trebalo provesti istraživanje koje bi ustanovilo kvalitetu obrazovanja u romskim odvojenim skupinama u predškolskom obrazovanju te romskim odvojenim razredima u osnovnoškolskom obrazovanju. Također bi MZO trebalo sistematično nadzirati kvalitetu obrazovanja u romskim odvojenim grupama i razredima te postupiti u skladu s tim spoznajama.
9. **Osigurati dostupne programe za učitelje koji bi ih osnažili novim znanjem i vještinama.** Romska djeca često dolaze iz socijalno ranjivih obitelji, ne znaju hrvatski jezik te njihovi životni uvjeti nisu zadovoljavajući. S tim na umu, učitelji koji rade s Romima u predškolskom obrazovanju ili nižim razredima osnovne škole bi se trebali posvetiti radionicama za obuku i drugim oblicima obrazovanja kako bi stekli nova znanja i određeni skup vještina što bi im omogućilo kvalitetnije prenošenje još veće količine znanja romskoj djeci.
10. **Pružiti programe za romsku djecu koji bi im pomogli pri prelasku među obrazovnim razinama.** Potrebno je razviti i uvesti mentorstvo, instrukcije i programe poput Romaversitas radi potpore Romima u srednjoškolskom i visokoškolskom obrazovanju. Cilj svih programa je pružiti potporu romskoj djeci na prelasku među obrazovnim razinama, povisiti njihov prosjek ocjena, spriječiti prerano napuštanje školovanja, pripremiti ih na tržište rada te pomoći im ostvariti vlastiti puni potencijal.

Lokalnim vlastima:

11. Osmisliti pravedniji i društveno osvješteniji sustav bodovanja pri upisivanju djece u dječji vrtić.

U nekim mjestima manje je dostupnih mjesta u vrtiću nego što je djece koja bi trebala biti upisana u predškolsko obrazovanje. Sustav bodovanja pri izboru djece za dostupna mjesta u vrtićima dodjeljuje više bodova obiteljima s oba zaposlena roditelja. Budući da predškolsko obrazovanje označava početak obrazovanja, a ne agencija za čuvanje djece, lokalne vlasti trebaju pronaći načina koji bi omogućio predškolsko obrazovanje sve djece ili osmisliti uključiviji sustav bodovanja te pružiti jednake šanse za prisustvovanje predškolskom obrazovanju djeci iz socijalno uskraćenih obitelji i sličnih obitelji. Romska djeca u većini slučajeva dolaze iz obitelji s barem jednim nezaposlenim roditeljem te s važećim sustavom bodovanja imaju manje šanse za mjesto u dječjem vrtiću.

LITERATURA

CEO (2017) *Izvješće o aktivnostima Hrvatskog zavoda za zapošljavanje u području zapošljavanja osoba romske nacionalne manjine za period siječanj – lipanj 2017. godine.* [Report on the activities of the Croatian Employment Service in the field of employment of Roma national minorities for the period January – June 2017].

Croatia (2012) *Nacionalna strategija za uključivanje Roma, za razdoblje od 2013. do 2020. godine* [National Strategy for Roma inclusion for period 2013-2020]. Available at:

<https://www.zagreb.hr/UserDocsImages/arhiva/Nacionalna%20strategija%20za%20uklju%C4%8Divanje%20Roma%202013-2020.pdf>

Europska komisija (2014) *Izvještaj o zdravlju Roma: Zdravstveno stanje romske populacije, Prikupljanje podataka u zemljama članicama Europske unije.* Dostupno na: https://ec.europa.eu/health/sites/health/files/social_determinants/docs/2014_roma_health_report_en.pdf

FRA (2018) *Drugo istraživanje Europske unije o manjinama i diskriminaciji: Romi – odabrani rezultati.* Dostupno na:

https://fra.europa.eu/sites/default/files/fra_uploads/fra-2016-eu-minorities-survey-roma-selected-findings_en.pdf#page=29

Friedman, E., Horvat, M. (2015) *Evaluacijsko izvješće: Evaluacija Nacionalne strategije RH za uključivanje Roma.* Dostupno na:

<https://pravamanjina.gov.hr/UserDocsImages/dokumenti/Evaluation%20of%20Croatian%20NRIS%20-%20Report%20EN.pdf>

Popis, 2011. Dostupno na : https://www.dzs.hr/Hrv_Eng/publication/2012/SI-1469.pdf

Suzana Kunac, Ksenija Klasnić, Sara Lalić (2018) *Uključivanje Roma u hrvatsko društvo: istraživanje baznih podataka.* Dostupno na:

<https://ljudskaprava.gov.hr/UserDocsImages//dokumenti//Roma%20Inclusion%20in%20the%20Croatian%20Society%20-%20a%20Baseline%20Data%20Study.pdf>

